

УКРАЇНА
ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ
РІШЕННЯ

23 лютого 2023 року

Київ

№ 143/0/15-23

**Про надання консультативного висновку
щодо законопроекту № 8358**

Вища рада правосуддя розглянула проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді», реєстраційний № 8358, внесений 13 січня 2023 року на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Бабієм Р.В., Вельможним С.А., Разумковим Д.О., Дмитрієвою О.О., Саладухою О.В., Яковлевою Н.І., Новіковим М.М., Ватрасом В.А., Фрісом І.П., Божиком В.І., Калауром І.Р., Горобцем О.С., Микишею Д.С., Дирдіним М.Є., Фроловим П.В., Коваль О.В.

Відповідно до пункту 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Вища рада правосуддя надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів.

За результатами розгляду вказаного законопроекту, керуючись статтею 131 Конституції України, статтями 3, 34 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Вища рада правосуддя

вирішила:

1. Затвердити консультативний висновок щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді», реєстраційний № 8358, внесеного 13 січня 2023 року на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Бабієм Р.В., Вельможним С.А., Разумковим Д.О., Дмитрієвою О.О., Саладухою О.В., Яковлевою Н.І., Новіковим М.М., Ватрасом В.А., Фрісом І.П., Божиком В.І., Калауром І.Р., Горобцем О.С., Микишею Д.С., Дирдіним М.Є., Фроловим П.В., Коваль О.В.

2. Надіслати консультативний висновок до Верховної Ради України.

Голова Вищої ради правосуддя

Григорій УСИК

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення Вищої ради правосуддя

23 лютого 2023 року № 143/0/15-23

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ВИСНОВОК

щодо законопроекту № 8358

1. Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» від 13 січня 2023 року, реєстраційний № 8358 (далі – законопроект № 8358), внесений на розгляд Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи народними депутатами Бабієм Р.В., Вельможним С.А., Разумковим Д.О., Дмитрієвою О.О., Саладухою О.В., Яковлевою Н.І., Новіковим М.М., Ватрасом В.А., Фрісом І.П., Божиком В.І., Калауром І.Р., Горобцем О.С., Микишею Д.С., Дирдіним М.Є., Фроловим П.В., Коваль О.В.

Згідно з пояснювальною запискою законопроект розроблено з метою запровадження дієвих механізмів здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного часу. У зв'язку із цим Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний процесуальний кодекс України та Господарський процесуальний кодекс України (далі також – процесуальні кодекси України), закони України «Про доступ до судових рішень», «Про Вищу раду правосуддя» пропонується доповнити новелами, якими передбачається можливість:

здійснення повноважень секретаря судового засідання іншими працівниками апарату суду та виконання повноважень секретаря судового засідання дистанційно;

додаткового повідомлення учасників судового процесу про розгляд справи через відомі засоби комунікації цих учасників, зокрема телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах та через розміщення оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України.

Законопроектом також запропоновано розширити сферу застосування письмового провадження під час розгляду судових справ у судах всіх юрисдикцій, передбачити можливість дистанційного доступу суддів до системи електронного документообігу суду, вдосконалити процедуру врегулювання спорів за участю судді.

2. Вища рада правосуддя відповідно до пункту 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів.

Усі проекти законів, що стосуються статусу суддів, здійснення правосуддя, процесуальних законів, та, загальніше, будь-які законопроекти, що можуть мати вплив на судівництво, наприклад незалежність судової влади, або можуть обмежити гарантії доступу громадян (у тому числі самих суддів) до правосуддя, повинні розглядатися парламентом лише після отримання висновку судової ради. Ця консультативна функція повинна бути визнана усіма державами та підтверджена Радою Європи як рекомендація¹.

Вища рада правосуддя під час опрацювання вказаного законопроекту врахувала позицію Ради суддів України, яка підтримала прийняття запропонованого законопроекту та зазначила, що запровадження дієвих механізмів здійснення судочинства в умовах воєнного та надзвичайного часу належним чином забезпечить зобов'язання держави гарантувати право кожної особи на звернення до суду (за певних обставин – до альтернативного органу вирішення спорів) з метою отримання юридичного захисту, якщо права особи порушені, навіть у таких складних умовах і обставинах, у яких сьогодні перебуває Україна.

3. В Україні проголошено і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії (стаття 8 Конституції України).

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022, затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, в Україні введено воєнний стан.

Зазначеним Указом Президента України встановлено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка гарантує право кожного звернутися до суду, яке не може бути обмежене в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України).

Згідно зі статтею 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України та законами України.

---

¹Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства, пункт 87.

Відповідно до частини першої статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами.

На сьогодні судді продовжують здійснювати правосуддя, а секретарі, помічники, працівники апаратів (секретаріатів) виконують свої посадові обов'язки в умовах загроз та небезпек, спричинених військовою агресією. Зазначені чинники впливають також на можливість сторін у справі та інших учасників судового провадження реалізувати свої процесуальні права, передбачені Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) та Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України).

Переважна більшість положень законопроекту № 8358 стосується внесення змін до процесуальних кодексів України, які будуть діяти в умовах воєнного (надзвичайного) стану та протягом дев'яноста днів після його закінчення на території, на якій введено воєнний (надзвичайний) стан.

Крім цього, пропонуються не обумовлені воєнним (надзвичайним) станом зміни до процесуальних кодексів України, зокрема:

розширення сфери застосування письмових проваджень (без виклику сторін у судові засідання);

передбачення можливості брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції на постійній основі (без обмеження часу дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, воєнного чи надзвичайного стану);

доповнення чинних положень процесуальних кодексів України стосовно врегулювання спору за участю судді та внесення змін до законів України «Про доступ до судових рішень», «Про Вищу раду правосуддя» щодо можливості суддів працювати з автоматизованою системою документообігу суду дистанційно.

Зміни, запропоновані законопроектом № 8358, спрямовані на запровадження процесуальних норм, які покликані унормувати питання, пов'язані з механізмом реалізації прав на звернення до суду та розгляд справи у розумний строк, з огляду на об'єктивні чинники, які ускладнюють реалізацію цих прав в умовах воєнного (надзвичайного) стану та є необхідними.

4. Щодо суті внесення вказаних змін до КАС України Вища рада правосуддя зазначає таке.

4.1. Законопроектом № 8358 передбачено нову редакцію частини другої статті 63 КАС України, відповідно до якої під час дії воєнного чи надзвичайного стану за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду чи особи, яка виконує його обов'язки, працівник апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень відповідному працівнику апарату суду може

бути заявлено відвід з підстав, визначених цим Кодексом для відводу секретаря судового засідання.

Відповідно до частини першої статті 63 КАС України секретар судового засідання:

- 1) здійснює судові виклики і повідомлення;
- 2) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуєчому;
- 3) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведення судового засідання в режимі відеоконференції;
- 4) забезпечує ведення протоколу судового засідання;
- 5) забезпечує оформлення матеріалів адміністративної справи;
- 6) виконує інші доручення головуєчого у справі.

На сьогодні повноваження секретаря судового засідання за його відсутності за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може здійснювати виключно помічник судді. Помічнику судді під час здійснення таких повноважень може бути заявлено відвід з підстав, визначених для відводу секретаря судового засідання.

Залучення працівника апарату (секретаріату) суду, який не є учасником процесу (не має процесуального статусу), до виконання функцій секретаря судового засідання за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду можливе як виключний тимчасовий захід в умовах надзвичайного чи воєнного стану, оскільки гарантує безперервність здійснення судочинства.

Набуваючи прав та обов'язків процесуальної особи, такий працівник апарату суду нестиме відповідальність, передбачену законом, що вимагає врегулювання зазначеного питання внутрішніми розпорядчими актами керівника апарату суду та ознайомлення працівника, якому доручено виконувати обов'язки секретаря судового засідання, з його правами, обов'язками та відповідальністю.

З метою недопущення затягування розгляду справи у разі відсутності секретаря судового засідання такі зміни заслуговують на підтримання Вищою радою правосуддя.

4.2. КАС України доповнюється новою статтею 131¹, якою передбачено особливості надсилання судових викликів та повідомлень у період дії воєнного чи надзвичайного стану.

Якщо під час дії воєнного чи надзвичайного стану неможливо забезпечити повідомлення учасників судового засідання в порядку, визначеному процесуальними кодексами України, суд може викликати або повідомляти учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі на відомі засоби комунікації цих учасників, зокрема телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах.

У разі неможливості забезпечити повідомлення осіб у спосіб, визначений в

абзаці першому цієї частини, – через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України (з посиланням на вебадресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання.

Суд викликає або повідомляє таких учасників про дату, час і місце інших судових засідань (у випадку належного повідомлення про перше засідання) чи про вчинення відповідної процесуальної дії на відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах. У випадку неможливості забезпечити повідомлення способом, визначеним в абзаці першому цієї частини, – через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України (з посиланням на вебадресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання або вчинення відповідної процесуальної дії.

У випадку виклику або повідомлення учасника судового процесу в порядку, передбаченому частинами першою, другою цієї статті, такий учасник повинен електронною поштою (телефонограмою, sms-повідомленням, повідомленням у месенджерах) негайно підтвердити суду про отримання чи ознайомлення з відповідним викликом або повідомленням. Текст такого підтвердження зберігається, а телефонне підтвердження записується відповідним працівником апарату суду та приєднується до справи і вважається належним підтвердженням повідомлення учасника судового процесу. У такому випадку виклик або повідомлення вважається врученим учаснику судового процесу з моменту надходження до суду підтвердження про отримання чи ознайомлення з викликом або повідомленням.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Ключовими принципами здійснення правосуддя згідно зі статтею 6 Конвенції є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи є також основоположними елементами права на справедливий суд.

Право на суд передбачає надзвичайно широке поле різноманітних категорій, воно стосується як інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур. Своєрідним механізмом, який дає змогу розуміти, тлумачити та застосовувати Конвенцію, є практика Європейського суду з прав людини, яку він викладає у своїх рішеннях.

Вважаємо, що зазначені зміни є необхідними для повідомлення про судові засідання учасників судового процесу, які перебувають за кордоном, у зоні ведення активних бойових дій, отримали статус внутрішньо переміщеної особи, з інших причин не перебувають за місцезнаходженням, адресою реєстрації.

Європейський суд у своїй практиці неодноразово наголошував, що право на доступ до суду, закріплене у пункті 1 статті 6 Конвенції, не є абсолютним:

воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки за своєю природою вимагає державного регулювання. Держави-учасниці користуються у цьому питанні певною свободою розсуду. Однак Суд повинен прийняти в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він повинен переконатись, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того, подібне обмеження не буде відповідати пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою.

Запропонована законопроектом № 8358 нова стаття 131¹ КАС України потребує узгодження із частиною першою статті 11 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (далі також – Закон № 1402-VIII) у редакції Закону України від 27 липня 2022 року № 2461-IX, якою визначено додатковий спосіб інформування учасників справи про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, – надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія», шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа.

4.3. Законопроектом пропонується внести зміни до пунктів 5, 6 частини дев'ятої статті 171 КАС України та передбачити, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану, якщо справа розглядається за правилами загального позовного провадження, то у разі прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі, суд при постановленні ухвали про відкриття провадження у справі може не зазначати дату, час і місце підготовчого засідання.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що сторона, яка задіяна в ході судового розгляду справи, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

У справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С. А. проти Іспанії» ЄСПЛ вказав, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання.

Прецедентна практика ЄСПЛ щодо застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визнає, що доступ до суду не є абсолютним і національним законодавством може обмежуватись, зокрема для дотримання правил судової процедури і це не є порушенням права на справедливий суд (рішення у справі «Станков проти Болгарії»).

Зазначені суттєві обмеження процесуальних прав сторін спору можуть бути виправдані виключно воєнним чи надзвичайним часом.

З метою нівелювання ризиків, пов'язаних з таким тимчасовим обмеження, доцільно закрити інформацію про дату, час і місце підготовчого засідання на інформаційному порталі судової влади та Єдиному державному реєстрі судових рішень. Водночас всі учасники судового процесу мають отримувати повний текст процесуального рішення суду у спосіб, визначений законом.

4.4. Змінами до частини четвертої статті 173, частини другої статті 193, новою редакцією частини третьої статті 309 КАС України, передбачено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану такі стадії судового процесу, як підготовче провадження, розгляд справи по суті, розгляд апеляційної скарги можуть бути проведені судом протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи. У такому разі за клопотанням сторони суд постановляє ухвалу, в якій мотивує необхідність проведення розгляду справи по суті поза межами строків, визначених процесуальними кодексами для певного виду провадження.

Відповідно до частини першої статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в період дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені.

Згідно зі статтею 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України.

Судова форма захисту є найбільш ефективною та досконалою в механізмі захисту прав, свобод та інтересів особи, інтересів держави та суспільства. Ефективність захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів залежить від його своєчасності. Саме тому чинне законодавство як одне із завдань адміністративного судочинства виокремлює своєчасний розгляд і вирішення адміністративних справ.

У справі «Світлана Науменко проти України» ЄСПЛ констатував, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись у світлі конкретних обставин справи з урахуванням критеріїв, напрацьованих Європейським судом, зокрема складності справи, поведінки заявника і відповідних державних органів та важливості предмета спору для заявника.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово наголошувала (постанови від 19 квітня 2018 року у справі № 800/426/17 та від 6 грудня 2018 року у справі № 800/259/17), що для визнання бездіяльності протиправною недостатньо одного лише факту неналежного та/або несвоечасного виконання обов'язкових дій. Важливими є також конкретні причини, умови та обставини, через які дії, що підлягали обов'язковому виконанню відповідно до закону, фактично не були виконані чи були виконані з порушенням строків. Значення мають юридичний зміст, значимість, тривалість та межі бездіяльності, фактичні підстави її припинення, а також шкідливість бездіяльності для прав та інтересів заінтересованої особи.

Крім того, самі по собі строки поза зв'язком із конкретною правовою ситуацією, набором фактів, умов та обставин, за яких розгорталися події, не

мають жодного значення. Сплив чи настання строку набувають (можуть набувати) правового сенсу в сукупності з подіями або діями, для здійснення чи утримання від яких установлюється цей строк.

Дотримання процесуальних норм і строків судом та учасниками судового процесу є гарантією здійснення ними своїх суб'єктивних процесуальних прав, а також умовою ефективного здійснення судочинства.

Зазначені зміни можуть бути підтримані як виключний захід, зумовлений воєнним чи надзвичайним станом.

4.5. Законопроектом № 8358 пропонується внести зміни до статей 184, 186–188 та 300 КАС України, якими передбачені новели щодо підстав, порядку, строку проведення процедури врегулювання спору за участю судді та припинення такої процедури.

Інститут врегулювання спору за участю судді є одним із видів альтернативного врегулювання судових спорів, запроваджений із введенням в дію нових редакцій процесуальних кодексів у 2017 році, який довів свою ефективність на практиці.

Процес врегулювання спору за участю судді дає можливість суттєво зменшити навантаження на суддів та скоротити строки розгляду справ, що є виправданим заходом як у воєнний, так в мирний час, тому розширення функціоналу такої процедури є доцільним.

Проте оскільки процедура врегулювання спору за участю судді за взаємною згодою сторін може бути проведена виключно до початку розгляду справи по суті, постає питання нормативного обґрунтування можливості застосування такої процедури в апеляційній інстанції. На думку Вищої ради правосуддя, процедура врегулювання спору за участю судді може бути реалізована в судах першої інстанції.

Статтею 308 КАС України визначені межі перегляду судом апеляційної інстанції рішень суду першої інстанції. Відповідно до частини першої цієї статті суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

Вказані положення процесуального закону виключають можливість застосування інституту врегулювання спору за участю судді на стадії апеляційного перегляду, учасники судового процесу на цій стадії можуть скористатися виключно правом на укладення мирової угоди.

Вища рада правосуддя вважає недоцільним доповнення статті 300 КАС України новою частиною п'ятою.

Звертаємо увагу, що в нормативному способі КАС України регулювання цього інституту закладено ризик можливого зловживання сторін своїми процесуальними правами, які не нівелюються змінами, запропонованими проектом закону № 8358.

Зокрема, скориставшись правом на врегулювання спору за участю судді, у разі непримирення сторін суддя, який був визначений автоматизованим розподілом судових справ, не може повторно бути обраний автоматизованим

розподілом цієї судової справи, що надає сторонам можливість необґрунтованої зміни складу суду, якщо вони не мають на меті примирення.

Законодавче унормування цього процесуального інституту має бути спрямоване на захист незалежності судді, в тому числі від зовнішнього впливу сторін судового провадження.

Також звертаємо увагу на недоцільність значного збільшення (вдвічі) строків проведення врегулювання спору за участю судді із тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення до шістдесяти днів відповідно, оскільки строк врегулювання спору за участю судді не може бути співмірним або перевищувати процесуальні строки розгляду справ.

Крім того, з огляду на те, що більшість правових питань у процесі врегулювання спорів за участю судді потребує набуття суддями відповідних спеціальних знань та досвіду для правильного вирішення спору шляхом примирення сторін за участю судді, Вища рада правосуддя вважає за доцільне з метою підвищення ефективності процедури примирення сторін запровадити обов'язкову спеціалізацію суддів із цього питання.

У зв'язку із цим розширення підстав припинення врегулювання спору за участю суддів у разі інших зловживань процесуальними правами будь-якою із сторін, передбачене доповненнями пункту 3 частини першої статті 188 КАС України, а також виключення строків процедури врегулювання спору зі строків розгляду справи, передбачене новою частиною третьою статті 187 КАС України, є заходами, які заслуговують на беззаперечну підтримку Вищої ради правосуддя.

4.6. Проектом закону також запропоновано нову редакцію частини восьмої статті 194, частини четвертої статті 311, частина четвертої статті 312, частини четвертої статті 345 КАС України, якими визначено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану суд з власної ініціативи може прийняти рішення про розгляд справи (її апеляційний, касаційний перегляд), розгляд якої здійснюється в порядку загального провадження, без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами.

У такому випадку розгляд справи без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами можливий у разі направлення судом сторонам повідомлення про такий розгляд справи у спосіб та у порядку, що визначені цим Кодексом, і надходження до суду підтвердження про отримання сторонами цього повідомлення, а також у разі відсутності клопотання сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, про розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів або клопотання про розгляд справи в порядку загального провадження в приміщенні суду.

Під час письмового провадження суд може звернутися до учасників справи із пропозицією надати суду у встановлений судом строк письмове пояснення з приводу визначеного судом питання у справі, про що суд постановляє ухвалу. Якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд

дійде висновку, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні, то він призначає її до розгляду в судовому засіданні.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Згідно зі статтею 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Відповідно до статті 64 Основного Закону України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтею 55 цієї Конституції.

Ураховуючи, що в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, на думку Вищої ради правосуддя, з метою збереження життя та здоров'я судів, працівників апаратів судів та учасників судового процесу право судді розглядати справи за правилами письмового провадження є виправданим.

З метою уникнення зловживань таке право суду може реалізовуватись виключно за умови наявності згоди всіх учасників судового провадження.

Вважаємо, що зазначені зміни значно розширюють можливості суду під час дії воєнного стану, сприятимуть більш ефективному розгляду справи в системному зв'язку із можливістю суду повернутися до розгляду справи у судовому засіданні, тому заслуговують на підтримку.

Вища рада правосуддя підтримує розширення інституту письмового провадження в умовах воєнного та надзвичайного стану як такого, що забезпечує дотримання принципу доступу громадян до правосуддя з метою захисту порушених прав та законних інтересів.

4.7. Проектом закону № 8358 пропонуються зміни до частин першої, четвертої та сьомої статті 195 КАС України шляхом доповнення положеннями про те, що свідок, перекладач, спеціаліст, експерт, секретар судового засідання можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду.

Під час дії воєнного чи надзвичайного стану в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу, суд може надати можливість зазначеним учасникам судового процесу взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника судового процесу здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису – в порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України.

Вища рада правосуддя підтримує запропонований розширений перелік учасників справи, які можуть брати участь у розгляді справи дистанційно в

режимі відеоконференції поза межами приміщення суду в період дії воєнного чи надзвичайного стану.

Вища рада правосуддя вважає, що пріоритетним є запровадження такого механізму, який дасть можливість судам здійснювати судочинство безперервно, відповідно до вимог Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в безпечних умовах як для суддів та працівників апаратів судів, так і для учасників судового провадження.

Крім того, враховуючи, що в період дії воєнного стану рішеннями Голови Верховного Суду було змінено територіальну підсудність судових справ у низці міст та областей України, проведення засідання в режимі відеоконференції дасть змогу іншим учасникам судових процесів, які не змінили місце перебування, взяти участь у судовому засіданні.

Режим надзвичайного стану не позбавляє сторону гарантій справедливого суду, одним із механізмів реалізації якого є дистанційне судочинство.

Держава повинна забезпечити законодавчу базу, яка надає судам достатні підстави для вирішення питання, чи можна або чи слід в кожному конкретному випадку проводити дистанційне слухання, тому такі законодавчі зміни є необхідними.

4.8. Новою частиною п'ятою статті 229 КАС України в редакції законопроекту № 8358 передбачено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану, у разі неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання або іншими технічними засобами, які дають змогу фіксувати звук чи відео перебігу судового засідання. Такий запис ведеться секретарем судового засідання із зазначенням про це у протоколі судового засідання та долучається до матеріалів справи без будь-яких змін. Секретар судового засідання може вести протокол засідання у режимі відеоконференції (дистанційно).

Відповідно до частини першої статті 229 КАС України суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). За заявою будь-кого з учасників справи або за ініціативою суду повне фіксування судового засідання здійснюється за допомогою відеозаписувального технічного засобу (за наявності в суді технічної можливості та за відсутності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу).

Положення нової частини п'ятої цієї статті щодо можливості фіксування судового засідання секретарем іншими технічними засобами, які дають змогу фіксувати звук чи відео перебігу судового засідання, видається сумнівним з точки зору його практичної реалізації, оскільки таке нововведення суперечить частині першій статті 229 КАС України, яка вимагає повного фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-

телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

На думку Вищої ради правосуддя, інші технічні засоби фіксування не повною мірою забезпечать реалізацію принципу гласності та повної фіксації судового засідання технічними засобами як однієї з основних засад судочинства, визначених Конституцією України та КАС України, і не гарантують належного збереження такої інформації.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану, з метою збереження життя та здоров'я судді, секретаря судового засідання або особи, яка виконує його обов'язки, та всіх інших учасників судового процесу, надання секретарю судового засідання права здійснювати фіксацію судового засідання письмово у протоколі судового засідання сприятиме безперешкодному здійсненню судом правосуддя та дотриманню положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та буде єдиним можливим способом дотримання принципу безперервності здійснення правосуддя відповідно до вимог статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Альтернативний спосіб фіксації судового засідання на паперових носіях запроваджується також законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 13 січня 2023 року, реєстраційний № 8359, який підтримано Вищою радою правосуддя².

4.9. Законопроектом № 8358 пропонується нова стаття 251¹ КАС України, якою передбачено, що в разі неможливості забезпечення вручення судового рішення в порядку статті 251 цього Кодексу учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси, такі учасники повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення через відомі засоби комунікації цих учасників (телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах), а також шляхом розміщення інформації на офіційному вебпорталі судової влади з посиланням на веб адресу такого судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень. За заявою учасника справи копія судового рішення, засвідчена судом, надсилається або видається в найкоротший термін, але не пізніше 30 днів після закінчення дії воєнного чи надзвичайного стану.

Статтею 55 Конституції України регламентовано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежено в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Частиною першою статті 11 Закону № 1402-VIII встановлено, що судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути

---

²Рішення Вищої ради правосуддя від 14 лютого 2023 року № 45/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 8359» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/39235>).

обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Однак в умовах воєнного та надзвичайного стану можуть виникати об'єктивні обставини, що унеможливають належне повідомлення та своєчасне вручення судового рішення в порядку, визначеному статтею 251 КАС України.

Відповідно до статей 2, 10 Закону України «Про доступ до судових рішень» судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання, крім ухвал про арешт майна та тимчасовий доступ до речей та документів у кримінальних провадженнях, які підлягають оприлюдненню не раніше дня їх звернення до виконання.

Порушення правил ведення Реєстру, а також порушення права на доступ до судових рішень мають наслідком відповідальність згідно із законом.

Згідно із частиною першою статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження у разі несвоєчасного надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Запропоновані суб'єктом законодавчої ініціативи норми є актуальними і дадуть змогу забезпечити уникнення ризику притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень з незалежних від судді обставин.

Вища рада правосуддя підтримує запропоноване законопроектом № 8358 унормування в окремій статті особливостей повідомлення про ухвалення судового рішення та порядку його вручення.

Також звертаємо увагу, що в зазначеній статті доцільно передбачити положення про наділення в умовах воєнного чи надзвичайного стану головуючого судді, у разі колегіального розгляду справи, повноваженнями підписувати рішення суду в електронній та паперовій формах одноосібно, а також положення, що електронна форма рішення суду, підписана кваліфікованим електронним підписом судді (колегії суддів), не потребує його паперового примірника в разі надання згоди сторін на отримання рішення суду в електронній формі.

4.10. Проектом закону № 8358 передбачено доповнення пункту 5 частини першої статті 236 КАС України положенням, відповідно до якого зупинене судом провадження у справі у зв'язку із перебуванням сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, може бути поновлене до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних

Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, за клопотанням такої сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, про поновлення відповідного провадження.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Виконання військового обов'язку в період дії воєнного стану військовослужбовця є його безумовним обов'язком, а захист прав військовослужбовців є безумовним обов'язком Держави Україна, тому Вища рада правосуддя підтримує таку законодавчу ініціативу.

4.11. Новим абзацом другим частини четвертої статті 286 КАС України передбачено, що «якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення суду, або розгляду справи в порядку письмового провадження», строк, визначений у частинах першій, другій, четвертій статті 286 цього Кодексу, обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Така новела процесуального законодавства може бути підтримана як така, що забезпечує беззаперечну реалізацію конституційного права на оскарження судового рішення в розумні строки.

4.12. Проектом закону № 8358 також вносяться зміни до розділів «Прикінцеві положення», відповідно до яких суд може поновити відповідний процесуальний строк як до, так і після його закінчення не тільки під час дії карантину, але і під час дії воєнного або надзвичайного стану.

Таке розширення підстав поновлення пропущених процесуальних строків безумовно сприятиме захисту судом порушених та охоронюваних законом прав та інтересів осіб, що відповідає положенням статті 6 Конвенції, тому Вища рада правосуддя підтримує зазначені зміни.

5. Щодо суті змін, що вносяться до ЦПК України, Вища рада правосуддя зазначає таке.

5.1. Проектом закону № 8358 також передбачено внесення зміни до абзацу другого частини тринадцятої статті 7, згідно з якою письмовим провадженням також є судовий розгляд справи, який здійснюється судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції без виклику учасників справи та без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів.

Наразі саме письмова форма судового процесу вважається спрощеною, а тому більш швидкою. Письмове провадження передбачено для усіх справ наказного провадження. У письмовому провадженні також розглядаються справи спрощеного позовного провадження за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше.

З-поміж ознак письмового провадження можна зазначити такі: розгляд справи судом здійснюється без проведення судового засідання та виклику учасників справи; розгляд справи здійснюється лише на підставі матеріалів у письмовому або електронному вигляді; під час розгляду справи не здійснюється фіксування технічними засобами та не ведеться протокол судового засідання.

Таким чином, зміни, які пропонуються до ЦПК України в частині визначення письмового провадження як окремого самостійного виду провадження в цивільному судочинстві, є доречними, оскільки фактично характеризують процесуальну форму (усну чи письмову) вчинення процесуальних дій судом та учасниками судового процесу.

5.2. Законопроектом № 8358 передбачено нову частину четверту статті 67 ЦПК України, відповідно до якої під час дії воєнного чи надзвичайного стану за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду чи особи, яка виконує його обов'язки, працівник апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень відповідному працівнику апарату суду може бути заявлено відвід з підстав, визначених цим Кодексом для відводу секретаря судового засідання.

Відповідно до частини першої статті 67 ЦПК України секретар судового засідання:

- 1) здійснює судові виклики і повідомлення;
- 2) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуєчому;
- 3) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;
- 4) забезпечує ведення протоколу судового засідання;
- 5) забезпечує оформлення матеріалів справи;
- 6) виконує інші доручення головуєчого, що стосуються розгляду справи.

На сьогодні повноваження секретаря судового засідання за його відсутності за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може здійснювати виключно помічник судді. Помічнику судді під час здійснення таких повноважень може бути заявлено відвід з підстав, визначених для відводу секретаря судового засідання.

Залучення працівника апарату (секретаріату) суду, який не є учасником процесу (не має процесуального статусу), до виконання функцій секретаря судового засідання за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду можливе як виключний тимчасовий захід в умовах надзвичайного чи воєнного стану, оскільки гарантує безперервність здійснення судочинства.

Набуваючи прав та обов'язків процесуальної особи, такий працівник апарату суду нестиме відповідальність, передбачену законом, що вимагає

врегулювання зазначеного питання внутрішніми розпорядчими актами керівника апарату суду та ознайомлення працівника, якому доручено виконувати обов'язки секретаря судового засідання, з правами, обов'язками та відповідальністю.

З метою недопущення затягування розгляду справи у випадку відсутності секретаря судового засідання, такі зміни заслуговують на підтримку Вищої ради правосуддя.

5.3. ЦПК України доповнюється новою статтею 128¹, яка передбачає особливості надсилання судових викликів та повідомлень у період дії воєнного чи надзвичайного стану.

«1. Якщо під час дії воєнного чи надзвичайного стану неможливо забезпечити повідомлення учасників судового засідання в порядку, визначеному процесуальним кодексом, суд може викликати або повідомляти учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі на відомі засоби комунікації цих учасників, зокрема телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах.

У випадку неможливості забезпечити повідомлення способом, визначеним в абзаці першому цієї частини – через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України (з посиланням на веб-адресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання.

2. Суд викликає або повідомляє таких учасників про дату, час і місце інших судових засідань (у випадку належного повідомлення про перше засідання) чи про вчинення відповідної процесуальної дії на відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, СМС повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах.

У випадку неможливості забезпечити повідомлення способом, визначеним в абзаці першому цієї частини - через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України (з посиланням на веб-адресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання або вчинення відповідної процесуальної дії.

3. У випадку виклику або повідомлення учасника судового процесу в порядку частин першої, другої цієї статті, такий учасник повинен за допомогою електронної пошти (телефонограми, смс-повідомлення, повідомлення у месенджерах), негайно підтвердити суду про отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням. Текст такого підтвердження зберігається, а телефонне підтвердження записується відповідним працівником апарату суду, та приєднується до справи і вважається належним підтвердженням повідомлення учасника судового процесу. В такому випадку виклик або повідомлення вважається врученим учаснику судового процесу з моменту надходження до суду підтвердження про отримання чи ознайомлення із викликом або повідомленням».

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Ключовими принципами здійснення правосуддя згідно зі статтею 6 Конвенції є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи є також основоположними елементами права на справедливий суд.

Право на суд передбачає надзвичайно широке поле різноманітних категорій, воно стосується як інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур. Своєрідним механізмом, який дає змогу розуміти, тлумачити та застосовувати Конвенцію, є практика Європейського суду з прав людини, яку він викладає у своїх рішеннях.

На думку Вищої ради правосуддя, зазначені зміни є необхідними для повідомлення про судові засідання учасників судового процесу, які перебувають за кордоном, у зоні ведення активних бойових дій, отримали статус внутрішньо переміщеної особи, з інших причин не перебувають за місцезнаходженням, адресою реєстрації.

Європейський суд у своїй практиці неодноразово наголошував, що право на доступ до суду, закріплене у пункті 1 статті 6 Конвенції, не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки за своєю природою вимагає державного регулювання. Держави-учасниці користуються у цьому питанні певною свободою розсуду. Однак Суд повинен прийняти в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він повинен переконатись, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того, подібне обмеження не буде відповідати пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою.

Запропонована законопроектом № 8358 нова стаття 128¹ ЦПК України потребує узгодження із частиною першою статті 11 Закону № 1402-VIII у редакції Закону України від 27 липня 2022 року № 2461-IX, якою визначено додатковий спосіб інформування учасників справи про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, – надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія», шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа.

5.4. Законопроектом пропонується внести зміни до пунктів 5, 6 частини другої статті 187 ЦПК України та передбачити, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану, якщо справа розглядається за правилами загального позовного провадження, то у разі прийняття позовної заяви до розгляду та

відкриття провадження у справі, суд при постановленні ухвали про відкриття провадження у справі може не зазначати дату, час і місце підготовчого засідання.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що сторона, яка задіяна в судовому розгляді справи, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

У справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С. А. проти Іспанії» ЄСПЛ вказав, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання.

Прецедентна практика ЄСПЛ щодо застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визнає, що доступ до суду не є абсолютним і національним законодавством може обмежуватись, зокрема для дотримання правил судової процедури, і це не є порушенням права на справедливий суд (рішення у справі «Станков проти Болгарії»).

Зазначені суттєві обмеження процесуальних прав сторін спору можуть бути виправдані виключно воєнним чи надзвичайним часом.

З метою нівелювання ризиків, пов'язаних з таким тимчасовим обмеженням, доцільним є закриття інформації про дату, час і місце підготовчого засідання на інформаційному порталі судової влади та в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Одночасно всі учасники судового процесу мають отримувати повний текст процесуального рішення суду у спосіб, визначений законом.

5.5. Стосовно змін до статті 189, статті 210, статті 371 ЦПК України, якими передбачено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану такі стадії судового процесу, як підготовче провадження, розгляд справи по суті, розгляд апеляційної скарги, можуть бути проведені судом протягом розумного строку, з урахуванням можливості участі учасників справи у розгляді справи. У такому разі за клопотанням сторони суд постановляє ухвалу, в якій мотивує необхідність проведення розгляду справи по суті поза межами строків, визначених процесуальними кодексами для певного виду провадження.

Відповідно до частини першої статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в період дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені.

Згідно зі статтею 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України.

Судова форма захисту є найбільш ефективною та досконалою в механізмі захисту прав, свобод та інтересів особи, інтересів держави та суспільства. Ефективність захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи

інтересів залежить від його своєчасності. Саме тому чинне законодавство як одне із завдань адміністративного судочинства виокремлює своєчасний розгляд і вирішення адміністративних справ.

У справі «Світлана Науменко проти України» ЄСПЛ констатував, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись у світлі конкретних обставин справи з урахуванням критеріїв, напрацьованих Європейським судом, зокрема складності справи, поведінки заявника і відповідних державних органів та важливості предмета спору для заявника.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово наголошувала (постанови від 19 квітня 2018 року у справі № 800/426/17 та від 6 грудня 2018 року у справі № 800/259/17), що для визнання бездіяльності протиправною недостатньо одного лише факту неналежного та/або несвоєчасного виконання обов'язкових дій. Важливими є також конкретні причини, умови та обставини, через які дії, що підлягали обов'язковому виконанню відповідно до закону, фактично не були виконані чи були виконані з порушенням строків. Значення мають юридичний зміст, значимість, тривалість та межі бездіяльності, фактичні підстави її припинення, а також шкідливість бездіяльності для прав та інтересів заінтересованої особи.

Крім того, самі по собі строки поза зв'язком із конкретною правовою ситуацією, набором фактів, умов та обставин, за яких розгорталися події, не мають жодного значення. Сплив чи настання строку набувають (можуть набувати) правового сенсу в сукупності з подіями або діями, для здійснення чи утримання від яких встановлюється цей строк.

Дотримання процесуальних норм і строків судом та учасниками судового процесу є гарантією здійснення ними своїх суб'єктивних процесуальних прав, а також умовою ефективного здійснення судочинства.

З аналізу запропонованих змін вбачається, що зазначені новели до статті 189, статті 210, статті 371 ЦПК України можуть бути підтримані Вищою радою правосуддя як виключний захід, зумовлений воєнним чи надзвичайним станом.

5.6. Законопроектом № 8358 пропонується внести зміни до статей 201, 203–205 та 359 ЦПК України, якими передбачені новели щодо підстав, порядку, строку проведення процедури врегулювання спору за участю судді та припинення такої процедури.

Інститут врегулювання спору за участю судді є одним із видів альтернативного врегулювання судових спорів, запроваджений із введенням в дію нових редакцій процесуальних кодексів у 2017 році, який довів свою ефективність на практиці.

Процес врегулювання спору за участю судді дозволяє суттєво зменшити навантаження на суддів та скоротити строки розгляду справ, що є виправданим заходом як у воєнний, так і в мирний час, тому розширення функціоналу такої процедури є доцільним.

Проте оскільки процедура врегулювання спору за участю судді за взаємною згодою сторін може бути проведена виключно до початку розгляду

справи по суті, постає питання нормативного обґрунтування можливості застосування такої процедури в апеляційній інстанції, тому, на думку Вищої ради правосуддя, процедура врегулювання спору за участю судді може бути реалізована в судах першої інстанції.

Статтею 367 ЦПК України визначені межі перегляду судом апеляційної інстанції рішень суду першої інстанції. Відповідно до частини першої цієї статті суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

Вказані положення процесуального закону виключають можливість застосування інституту врегулювання спору за участю судді на стадії апеляційного перегляду, учасники судового процесу на цій стадії можуть скористатися виключно правом на укладення мирової угоди.

З аналізу законопроекту вбачається, що доповнення статті 359 ЦПК України новою частиною п'ятою є недоцільним.

Звертаємо увагу, що в нормативному способі ЦПК України регулювання цього інституту закладено ризик можливості зловживання сторонами своїми процесуальними правами, які не нівелюються запропонованими проектом закону № 8358 змінами.

Так, скориставшись правом врегулювання спору за участю судді, у випадку непримирення сторін, суддя, який був визначений автоматизованим розподілом судових справ, не може повторно бути обраний автоматизованим розподілом цієї судової справи, що надає сторонам можливість необґрунтовано змінити склад суду, якщо вони не мають на меті примирення.

Законодавче унормування цього процесуального інституту має бути спрямоване на захист незалежності судді, в тому числі від зовнішнього впливу сторін судового провадження.

Звертаємо увагу також на недоцільність значного збільшення (вдвічі) строків проведення врегулювання спору за участю судді з тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення до шістдесяти днів відповідно, оскільки строк врегулювання спору за участю судді не може бути співмірним або перевищувати процесуальні строки розгляду справ.

Крім того, з огляду на те, що більшість правових питань у процесі врегулювання спорів за участю судді потребують набуття суддями відповідних спеціальних знань та досвіду для правильного вирішення спору шляхом примирення сторін за участю судді, тому Вища рада правосуддя вважає за доцільне з метою підвищення ефективності процедури примирення сторін запровадити обов'язкову спеціалізацію суддів з цього питання.

У цьому контексті з аналізу запропонованих змін вбачається, що розширення підстав припинення врегулювання спору за участю судді у разі інших зловживань процесуальними правами будь-якою із сторін, передбачене доповненнями до пункту 3 частини першої статті 204 ЦПК України, а також виключення строків процедури врегулювання спору зі строків розгляду справи, передбачене новою частиною третьою статті 205 ЦПК України, є заходами, які заслуговують на беззаперечну підтримку Вищої ради правосуддя.

5.7. Проектом закону також пропонуються нова частина шоста статті 211, нова частина дев'ята статті 368 ЦПК України, якими визначено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану суд з власної ініціативи може прийняти рішення про розгляд справи (апеляційний розгляд), розгляд якої здійснюється в порядку загального провадження, без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами.

У такому випадку розгляд справи без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами можливий у разі направлення судом сторонам повідомлення про такий розгляд справи у спосіб та у порядку, що визначені цим Кодексом, і надходження до суду підтвердження про отримання сторонами цього повідомлення, а також у разі відсутності клопотання сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, про розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів або клопотання про розгляд справи в порядку загального провадження в приміщенні суду.

Під час письмового провадження суд може звернутися до учасників справи з пропозицією надати суду у встановлений судом строк письмове пояснення з приводу визначеного судом питання у справі, про що суд постановляє ухвалу. Якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд дійде висновку, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні, він призначає її до розгляду в судовому засіданні.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Згідно зі статтею 64 Основного Закону України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтею 55 цієї Конституції.

Ураховуючи, що в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, на думку Вищої ради правосуддя, з метою збереження життя та здоров'я суддів, працівників апаратів судів та учасників судового процесу право судді розглядати справи за правилами письмового провадження є виправданим.

З метою уникнення зловживань таке право суду може реалізовуватись виключно за умови наявності згоди всіх учасників судового провадження.

Вважаємо, що зазначені зміни значно розширюють можливості суду під час дії воєнного стану, сприятимуть більш ефективному розгляду справи в системному зв'язку з можливістю суду повернутися до розгляду справи у судовому засіданні, тому заслуговують на підтримку.

Вища рада правосуддя підтримує розширення інституту письмового провадження в умовах воєнного та надзвичайного стану як такого, що

забезпечує дотримання принципу доступу громадян до правосуддя з метою захисту порушених прав та законних інтересів.

5.8. Проектом закону № 8358 пропонуються зміни до частин першої, четвертої та сьомої статті 212 ЦПК України шляхом доповнення положеннями про те, що свідок, перекладач, спеціаліст, експерт, секретар судового засідання можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду.

Під час дії воєнного чи надзвичайного стану в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу, суд може надати можливість зазначеним учасникам судового процесу взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника судового процесу здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису – у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України.

Вища рада правосуддя підтримує запропонований розширений перелік учасників справи, які можуть брати участь у розгляді справи дистанційно в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду в період дії воєнного чи надзвичайного стану.

Вища рада правосуддя вважає, що пріоритетним є запровадження такого механізму, який дасть можливість судам здійснювати судочинство безперервно, відповідно до вимог Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в безпечних умовах як для суддів та працівників апаратів судів, так і для учасників судового провадження.

Крім того, враховуючи, що в період дії воєнного стану рішеннями Голови Верховного Суду було змінено територіальну підсудність судових справ у низці міст та областей України, проведення засідання в режимі відеоконференції дасть можливість іншим учасникам судових процесів, які не змінили місце перебування, взяти участь у судовому засіданні.

Режим надзвичайного стану не позбавляє сторону гарантій справедливого суду, одним із механізмів реалізації якого є дистанційне судочинство.

Держава повинна забезпечити законодавчу базу, яка надає судам достатні підстави для вирішення питання, чи можна або чи слід в кожному конкретному випадку проводити дистанційне слухання, тому такі законодавчі зміни є необхідними.

5.9. Новою частиною сьомою статті 247 ЦПК України в редакції законопроекту № 8358 передбачено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану, у разі неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання або іншими технічними засобами, які дають можливість фіксувати звук чи відео перебігу судового засідання. Такий запис ведеться секретарем

судового засідання із зазначенням про це у протоколі судового засідання та долучається до матеріалів справи без будь-яких змін. Секретар судового засідання може вести протокол засідання у режимі відеоконференції (дистанційно).

Частиною першою статті 247 ЦПК України передбачено, що суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). За заявою будь-кого з учасників справи або за ініціативою суду повне фіксування судового засідання здійснюється за допомогою відеозаписувального технічного засобу (за наявності в суді технічної можливості та за відсутності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу).

Положення нової частини сьомої цієї статті щодо можливості фіксування судового засідання секретарем іншими технічними засобами, які дають змогу фіксувати звук чи відео перебігу судового засідання, видається сумнівним з точки зору його практичної реалізації, оскільки таке нововведення суперечить частині першій статті 247 ЦПК України, яка вимагає повного фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

На думку Вищої ради правосуддя, інші технічні засоби фіксування не повною мірою забезпечать реалізацію принципу гласності та повної фіксації судового засідання технічними засобами як однієї з основних засад судочинства, визначених Конституцією України та ЦПК України, і не гарантують належного збереження такої інформації.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану, з метою збереження життя та здоров'я судді, секретаря судового засідання або особи, яка виконує його обов'язки та всіх інших учасників судового процесу, надання секретарю судового засідання права здійснювати фіксацію судового засідання письмово у протоколі судового засідання сприятиме безперешкодному здійсненню судом правосуддя та дотриманню положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та буде єдиним можливим способом дотримання принципу безперервності здійснення правосуддя відповідно до вимог статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Альтернативний спосіб фіксації судового засідання на паперових носіях запроваджується також законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 13 січня 2023 року, реєстраційний № 8359, який підтримано Вищою радою правосуддя³.

---

³Рішення Вищої ради правосуддя від 14 лютого 2023 року № 45/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 8359» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/39235>).

5.10. Законопроектом № 8358 пропонується нова стаття 272¹ ЦПК України, якою передбачено, що в разі неможливості забезпечити вручення судового рішення в порядку статті 272 цього Кодексу учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси, такі учасники повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення через відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах, а також шляхом розміщення інформації на офіційному вебпорталі судової влади з посиланням на вебадресу такого судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень. За заявою учасника справи копія судового рішення, засвідчена судом, надсилається або видається в найкоротший термін, але не пізніше 30 днів після закінчення дії воєнного чи надзвичайного стану.

Статтею 55 Конституції України регламентовано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежено в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Частиною першою статті 11 Закону № 1402-VIII судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Однак в умовах воєнного та надзвичайного стану можуть виникати об'єктивні обставини, що унеможливають належне повідомлення та своєчасне вручення судового рішення в порядку, визначеному статтею 272 ЦПК України.

Відповідно до статей 2, 10 Закону України «Про доступ до судових рішень» судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання, крім ухвал про арешт майна та тимчасовий доступ до речей та документів у кримінальних провадженнях, які підлягають оприлюдненню не раніше дня їх звернення до виконання.

Порушення правил ведення Реєстру, а також порушення права на доступ до судових рішень мають наслідком відповідальність згідно із законом.

Згідно із частиною першою статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження у разі несвоєчасного надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Запропоновані суб'єктом законодавчої ініціативи норми є актуальними і дадуть змогу забезпечити уникнення ризику притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень з

незалежних від судді обставин.

Вища рада правосуддя підтримує запропоноване законопроектом № 8358 унормування в окремій статті особливостей повідомлення про ухвалення судового рішення та порядку його вручення.

Також звертаємо увагу, що в зазначеній статті доцільно передбачити положення про наділення в умовах воєнного чи надзвичайного стану головуючого судді, у разі колегіального розгляду справи, повноваженнями підписувати рішення суду в електронній та паперовій формах одноосібно, а також положення, що електронна форма рішення суду, підписана кваліфікованим електронним підписом судді (колегії суддів), не потребує його паперового примірника в разі надання згоди сторін на отримання рішення суду в електронній формі.

5.11. Проектом закону № 8358 передбачено доповнення пункту 2 частини першої статті 253 ЦПК України положенням, відповідно до якого зупинене судом провадження у справі у зв'язку із перебуванням сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, може бути поновлене до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції за клопотанням такої сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, про поновлення відповідного провадження.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Виконання військового обов'язку в період дії воєнного стану військовослужбовця є його безумовним обов'язком, а захист прав військовослужбовців є безумовним обов'язком Держави Україна, тому Вища рада правосуддя підтримує таку законодавчу ініціативу.

5.12. Проектом закону № 8358 також вносяться зміни до розділу «Прикінцеві положення», відповідно до яких суд може поновити відповідний процесуальний строк як до, так і після його закінчення не тільки під час дії карантину, але і під час дії воєнного або надзвичайного стану.

Таке розширення підстав поновлення пропущених процесуальних строків безумовно сприятиме захисту судом порушених та охоронюваних законом прав та інтересів осіб, що відповідає положенням статті 6 Конвенції, тому Вища рада правосуддя підтримує зазначені зміни.

6. Щодо суті змін до ГПК України Вища рада правосуддя зазначає таке.

6.1. Проектом закону № 8358 передбачено внесення змін до абзацу другого

частини тринадцятої статті 8, згідно з якою письмовим провадженням також є судовий розгляд справи, який здійснюється судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції без виклику учасників справи та без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів.

Наразі саме письмова форма судового процесу вважається спрощеною, а тому більш швидкою. Письмове провадження передбачене для усіх справ наказного провадження. Також у письмовому провадженні розглядаються справи спрощеного позовного провадження за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше.

Серед ознак письмового провадження можна назвати такі: розгляд справи судом здійснюється без проведення судового засідання та виклику учасників справи; розгляд справи здійснюється лише на підставі письмових (або електронних) матеріалів; під час розгляду справи не здійснюється фіксування технічними засобами та не ведеться протокол судового засідання.

Таким чином, запропоновані зміни до ГПК України в частині визначення письмового провадження як окремого самостійного виду провадження в господарському судочинстві є доречними, оскільки фактично характеризують процесуальну форму (усну чи письмову) вчинення процесуальних дій судом та учасниками судового процесу.

6.2. Законопроектом № 8358 передбачена нова частина четверта статті 64 ГПК України, відповідно до якої під час дії воєнного чи надзвичайного стану за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду чи особи, яка виконує його обов'язки, працівник апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень відповідному працівнику апарату суду може бути заявлено відвід з підстав, визначених цим Кодексом для відводу секретаря судового засідання.

Відповідно до частини першої статті 64 ГПК України секретар судового засідання:

- 1) здійснює судові виклики і повідомлення;
- 2) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головному;
- 3) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;
- 4) забезпечує ведення протоколу судового засідання;
- 5) забезпечує оформлення матеріалів справи;
- 6) виконує інші доручення головному, що стосуються розгляду справи.

На сьогодні повноваження секретаря судового засідання за його відсутності за дорученням судді (головного у судовій колегії) може здійснювати виключно помічник судді (стаття 63 ГПК України). Помічнику судді під час здійснення таких повноважень може бути заявлено відвід з

підстав, визначених для відводу секретаря судового засідання.

Залучення працівника апарату (секретаріату) суду, який не є учасником процесу (не має процесуального статусу), до виконання функцій секретаря судового засідання за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду можливе як виключний тимчасовий захід в умовах надзвичайного чи воєнного стану, оскільки гарантує безперервність здійснення судочинства.

Набуваючи прав та обов'язків процесуальної особи, такий працівник апарату суду нестиме відповідальність, передбачену законом, що потребує врегулювання зазначеного питання внутрішніми розпорядчими актами керівника апарату суду та ознайомлення такого працівника, якому доручено виконувати обов'язки секретаря судового засідання, з правами, обов'язками та відповідальністю.

З метою недопущення затягування розгляду справи у випадку відсутності секретаря судового засідання такі зміни заслуговують на підтримку Вищої ради правосуддя.

6.3. ГПК України доповнюється новою статтею 120¹, якою передбачені особливості надсилання судових викликів та повідомлень у період дії воєнного чи надзвичайного стану.

Якщо під час дії воєнного чи надзвичайного стану неможливо забезпечити повідомлення учасників судового засідання в порядку, визначеному процесуальним кодексом, суд може викликати або повідомляти учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі на відомі засоби комунікації цих учасників, зокрема телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах.

У випадку неможливості забезпечити повідомлення способом, визначеним в абзаці першому цієї частини, – через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України (з посиланням на вебадресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання.

Суд викликає або повідомляє таких учасників про дату, час і місце інших судових засідань (у випадку належного повідомлення про перше засідання) чи про вчинення відповідної процесуальної дії через відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах.

У випадку неможливості забезпечити повідомлення способом, визначеним в абзаці першому цієї частини, – через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України (з посиланням на вебадресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання або вчинення відповідної процесуальної дії.

У випадку виклику або повідомлення учасника судового процесу в порядку частин першої, другої цієї статті такий учасник повинен за допомогою електронної пошти (телефонограми, sms-повідомлення, повідомлення у

месенджерах) негайно підтвердити суду отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням. Текст такого підтвердження зберігається, а телефонне підтвердження записується відповідним працівником апарату суду та приєднується до справи і вважається належним підтвердженням повідомлення учасника судового процесу. В такому випадку виклик або повідомлення вважається врученим учаснику судового процесу з моменту надходження до суду підтвердження отримання чи ознайомлення із викликом або повідомленням.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Ключовими принципами здійснення правосуддя згідно зі статтею 6 Конвенції є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи є також основоположними елементами права на справедливий суд.

Право на суд передбачає надзвичайно широке поле різноманітних категорій, воно стосується як інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур. Своєрідним механізмом, який дає змогу розуміти, тлумачити та застосовувати Конвенцію, є практика Європейського суду з прав людини, яку він викладає у своїх рішеннях.

На думку Ради, зазначені зміни є необхідними для повідомлення про судові засідання учасників судового процесу, які перебувають за кордоном, у зоні ведення активних бойових дій, отримали статус внутрішньо переміщеної особи, з інших причин не перебувають за місцезнаходженням, адресою реєстрації.

Європейський суд у своїй практиці неодноразово наголошував, що право на доступ до суду, закріплене у пункті 1 статті 6 Конвенції, не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки за своєю природою вимагає державного регулювання. Держави-учасниці користуються у цьому питанні певною свободою розсуду. Однак Суд повинен прийняти в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він повинен переконатись, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того, подібне обмеження не буде відповідати пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою.

Запропонована законопроектом № 8358 нова стаття 120¹ ГПК України потребує узгодження із частиною першою статті 11 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (далі також – Закон № 1402-VIII) у редакції Закону України від 27 липня 2022 року № 2461-IX, якою визначено додатковий спосіб інформування учасників справи про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, – надання інформації з

використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія», шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа.

6.4. Законопроєктом пропонується внести зміни до пунктів 5, 6 частини другої статті 176 ГПК України та передбачити, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану, якщо справа розглядається за правилами загального позовного провадження, то у разі прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд при постановленні ухвали про відкриття провадження у справі може не зазначати дату, час і місце підготовчого засідання.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що сторона, яка задіяна під час судового розгляду справи, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

У справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С. А. проти Іспанії» ЄСПЛ вказав, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані зі зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання.

Прецедентна практика ЄСПЛ щодо застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визнає, що доступ до суду не є абсолютним і може обмежуватись національним законодавством, зокрема для дотримання правил судової процедури, і це не є порушенням права на справедливий суд (рішення у справі «Станков проти Болгарії»).

Зазначені суттєві обмеження процесуальних прав сторін спору можуть бути виправдані виключно воєнним чи надзвичайним часом.

З метою нівелювання ризиків, пов'язаних з таким тимчасовим обмеженням, доцільним є закриття інформації про дату, час і місце підготовчого засідання на інформаційному порталі судової влади та у Єдиному державному реєстрі судових рішень. Водночас усі учасники судового процесу мають отримувати повний текст процесуального рішення суду способом, визначеним законом.

6.5. Стосовно змін до статей 177, 195, 273 ГПК України, якими передбачено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану такі стадії судового процесу, як: підготовче провадження, розгляд справи по суті, розгляд апеляційної скарги, можуть бути проведені судом протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи. У такому разі за клопотанням сторони суд постановляє ухвалу, в якій мотивує необхідність проведення розгляду справи по суті поза межами строків, визначених процесуальними кодексами для певного виду провадження.

Відповідно до частини першої статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в період дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені.

Згідно зі статтею 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України.

Судова форма захисту є найбільш ефективною та досконалою в механізмі захисту прав, свобод та інтересів особи, інтересів держави та суспільства. Ефективність захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів залежить від його своєчасності. Саме тому чинне законодавство як одне із завдань адміністративного судочинства виокремлює своєчасний розгляд і вирішення адміністративних справ.

У справі «Світлана Науменко проти України» ЄСПЛ констатував, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись у світлі конкретних обставин справи з урахуванням критеріїв, напрацьованих Європейським судом, зокрема, складності справи, поведінки заявника і відповідних державних органів та важливості предмета спору для заявника.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово наголошувала (постанови від 19 квітня 2018 року у справі № 800/426/17 та від 6 грудня 2018 року у справі № 800/259/17), що для визнання бездіяльності протиправною недостатньо одного лише факту неналежного та/або несвоечасного виконання обов'язкових дій. Важливими є також конкретні причини, умови та обставини, через які дії, що підлягали обов'язковому виконанню відповідно до закону, фактично не були виконані чи були виконані з порушенням строків. Значення мають юридичний зміст, значимість, тривалість та межі бездіяльності, фактичні підстави її припинення, а також шкідливість бездіяльності для прав та інтересів заінтересованої особи.

Крім того, самі по собі строки поза зв'язком із конкретною правовою ситуацією, набором фактів, умов та обставин, за яких розгорталися події, не мають жодного значення. Сплив чи настання строку набувають (можуть набувати) правового сенсу в сукупності з подіями або діями, для здійснення чи утримання від яких устанавлюється цей строк.

Дотримання процесуальних норм і строків судом та учасниками судового процесу є гарантією здійснення ними своїх суб'єктивних процесуальних прав, а також умовою ефективного здійснення судочинства.

З аналізу запропонованих змін убачається, що зазначені новели до статей 177, 195, 273 ГПК України можуть бути підтримані Вищою радою правосуддя як виключний захід, зумовлений воєнним чи надзвичайним станом.

6.6. Законопроектом № 8358 пропонується внесення змін до статей 186, 188–190 та 262 ГПК України, якими передбачені новели щодо підстав, порядку, строку проведення процедура врегулювання спору за участю судді та припинення такої процедури.

Інститут врегулювання спору за участю судді є одним із видів альтернативного врегулювання судових спорів, запровадженим із введенням у дію нових редакцій процесуальних кодексів у 2017 році, який довів свою ефективність на практиці.

Процес врегулювання спору за участю судді дозволяє суттєво зменшити навантаження суддів та скоротити строки розгляду справ, що є виправданим заходом як у воєнний, так і мирний час, тому розширення функціоналу такої процедури є доцільним.

Проте, оскільки процедура врегулювання спору за участю судді дає змогу за взаємною згодою сторін може бути проведена виключно до початку розгляду справи по суті, постає питання нормативного обґрунтування можливості застосування такої процедури в апеляційній інстанції, тому, на думку Вищої ради правосуддя, процедура врегулювання спору за участю судді може бути реалізована в судах першої інстанції.

Статтю 269 ГПК України визначені межі перегляду судом апеляційної інстанції рішень суду першої інстанції. Відповідно до частини першої цієї статті суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

Вказані положення процесуального закону виключають можливість застосування інституту врегулювання спору за участю судді на стадії апеляційного перегляду, учасники судового процесу на цій стадії можуть скористатися виключно правом на укладення мирової угоди.

З аналізу законопроекту вбачається, що доповнення статті 262 ЦПК України новою частиною п'ятою є недоцільним.

Звертаємо увагу, що в нормативному способі регулювання цього інституту ЦПК України закладено ризик можливості зловживання сторонами своїми процесуальними правами, який не нівелюється запропонованими проектом закону № 8358 змінами.

Так, скориставшись правом врегулювання спору за участю судді, у випадку непримирення сторін суддя, який був визначений автоматизованим розподілом судових справ, не може повторно бути обраний автоматизованим розподілом цієї судової справи, що надає сторонам можливість необґрунтовано змінити склад суду, якщо вони не мають на меті примирення.

Законодавче унормування цього процесуального інституту має бути спрямоване на захист незалежності судді, в тому числі від зовнішнього впливу сторін судового провадження.

Також звертаємо увагу щодо недоцільності значного збільшення (вдвічі) строків проведення врегулювання спору за участю судді – з тридцяти днів із дня постановлення ухвали про його проведення до шістдесяти днів відповідно, оскільки строк врегулювання спору за участю судді не може бути співмірним або перевищувати процесуальні строки розгляду справ.

Крім того, ураховуючи, що більшість правових питань у процесі врегулювання спорів за участю судді потребують набуття суддями відповідних спеціальних знань та досвіду для правильного вирішення спору шляхом

примирення сторін за участю судді, Вища рада правосуддя вважає за доцільне з метою підвищення ефективності процедури примирення сторін запровадити обов'язкову спеціалізацію суддів із цього питання.

У цьому контексті з аналізу запропонованих змін убачається, що розширення підстав припинення врегулювання спору за участю судді у разі інших зловживань процесуальними правами будь-якою зі сторін, передбачене доповненнями пункту 3 частини першої статті 189 ГПК України, а також виключення строків процедури врегулювання спору зі строків розгляду справи, передбачене новою частиною третьою статті 190 КАС України, є заходами, які заслуговують на беззаперечну підтримку Вищої ради правосуддя.

6.7. Проектом закону також пропонується нова частина шоста статті 196, нова частина чотирнадцята статті 270 ГПК України, якими визначено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану суд з власної ініціативи може прийняти рішення про розгляд справи (її апеляційний розгляд), розгляд якої здійснюється в порядку загального провадження, без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами.

У такому випадку розгляд справи без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами можливий у разі направлення судом сторонам повідомлення про такий розгляд справи у спосіб та у порядку, визначених цим Кодексом, і надходження до суду підтвердження отримання сторонами цього повідомлення, а також у разі відсутності клопотання сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, про розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів або клопотання про розгляд справи в порядку загального провадження в приміщенні суду.

Під час письмового провадження суд може звернутися до учасників справи з пропозицією надати суду у встановлений судом строк письмове пояснення з приводу визначеного судом питання у справі, про що суд постановляє ухвалу. Якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд дійде висновку, що справу необхідно розглядати в судовому засіданні, то він призначає її до розгляду в судовому засіданні.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Згідно зі статтею 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

За статтею 64 Основного Закону України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтею 55 цієї Конституції.

Ураховуючи те, що в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, на думку Вищої ради правосуддя, з метою збереження життя та здоров'я суддів, працівників апаратів судів та учасників

судового процесу право судді розглядати справи за правилами письмового провадження є виправданим.

З метою уникнення зловживань таке право суду може реалізовуватись виключно за умови наявності згоди всіх учасників судового провадження.

Вважаємо, що зазначені зміни значно розширюють можливості суду під час дії воєнного стану, сприятимуть більш ефективному розгляду справи в системному зв'язку із можливістю суду повернутися до розгляду справи у судовому засіданні, тому заслуговують на підтримку.

Таким чином, Вища рада правосуддя підтримує розширення інституту письмового провадження в умовах воєнного та надзвичайного стану як такого, що забезпечує дотримання принципу доступу громадян до правосуддя з метою захисту порушених прав та законних інтересів.

6.8. Проектом закону № 8358 пропонуються зміни до частин першої, четвертої та сьомої статті 197 ГПК України шляхом доповнення їх положеннями про те, що свідок, перекладач, спеціаліст, експерт, секретар судового засідання можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду.

Під час дії воєнного чи надзвичайного стану в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу, суд може надати можливість зазначеним учасникам судового процесу взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника судового процесу здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України.

Вища рада правосуддя підтримує запропонований розширений перелік учасників справи, які можуть брати участь у розгляді справи дистанційно в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду в період дії воєнного чи надзвичайного стану.

На думку Вищої ради правосуддя, пріоритетним є запровадження такого механізму, який дасть змогу судам здійснювати судочинство безперервно, відповідно до вимог Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в безпечних умовах як для суддів та працівників апаратів судів, так і для учасників судового провадження.

Крім того, враховуючи ту обставину, що в період дії воєнного стану рішеннями Голови Верховного Суду було змінено територіальну підсудність судових справ у низці міст та областей України, проведення засідання в режимі відеоконференції дасть змогу іншим учасникам судових процесів, які не змінили місце перебування, взяти участь у судовому засіданні.

Режим надзвичайного стану не позбавляє сторону гарантій справедливого суду, одним із механізмів реалізації якого є дистанційне судочинство.

Держава повинна забезпечити законодавчу базу, яка надає судам достатні підстави для вирішення питання про те, чи можна або чи слід в кожному конкретному випадку проводити дистанційне слухання, а тому такі законодавчі зміни є необхідними.

6.9. Новою частиною восьмою статті 222 ГПК України в редакції законопроекту № 8358 передбачено, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану, у разі неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання або іншими технічними засобами, які дозволяють фіксувати звук чи відео ходу судового засідання. Такий запис ведеться секретарем судового засідання з вказівкою про це у протоколі судового засідання та долучається до матеріалів справи без будь-яких змін. Секретар судового засідання може вести протокол засідання у режимі відеоконференції (дистанційно).

Частиною першою статті 222 ГПК України передбачено, що суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). За заявою будь-кого з учасників справи або за ініціативою суду повне фіксування судового засідання здійснюється за допомогою відеозаписувального технічного засобу (за наявності в суді технічної можливості та за відсутності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу).

Положення нової частини восьмої цієї статті щодо можливості фіксування судового засідання секретарем іншими технічними засобами, які дають змогу фіксувати звук чи відео перебігу судового засідання, видається сумнівним з точки зору його практичної реалізації, оскільки таке нововведення суперечить частині першій статті 222 ГПК України, яка вимагає повного фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

На думку Вищої ради правосуддя, інші технічні засоби фіксування не повною мірою забезпечать реалізацію принципу гласності та повної фіксації судового засідання технічними засобами як однієї з основних засад судочинства, визначених Конституцією України та ГПК України, та не гарантують належного збереження такої інформації.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану, з метою збереження життя та здоров'я судді, секретаря судового засідання або особи, яка виконує його обов'язки, та всіх інших учасників судового процесу надання секретарю судового засідання права здійснювати фіксацію судового засідання письмово у протоколі судового засідання сприятиме безперешкодному здійсненню судом правосуддя та дотриманню положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та буде єдиним можливим способом

дотримання принципу безперервності здійснення правосуддя відповідно до вимог статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Альтернативний спосіб фіксації судового засідання на паперових носіях запроваджується також законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 13 січня 2023 року, реєстраційний № 8359, який підтримано Вищою радою правосуддя⁴.

6.10. Законопроектom № 8358 пропонується нова стаття 242¹ ГПК України, якою передбачено, що, якщо неможливо забезпечити вручення судового рішення в порядку статті 242 цього Кодексу учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси, такі учасники повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення на відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, sms-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах, а також шляхом розміщення інформації на офіційному вебпорталі судової влади з посиланням на вебадресу такого судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень. За заявою учасника справи копія судового рішення, засвідчена судом, надсилається або видається в найкоротший термін, але не пізніше 30 днів після закінчення дії воєнного чи надзвичайного стану.

Статтею 55 Конституції України регламентовано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежено в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Частиною першою статті 11 Закону № 1402-VIII судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Однак в умовах воєнного та надзвичайного стану можуть виникати об'єктивні обставини, що унеможливають належне повідомлення та своєчасне вручення судового рішення в порядку, визначеному статтею 272 ЦПК України.

Відповідно до статей 2, 10 Закону України «Про доступ до судових рішень» судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання, крім ухвал про арешт майна та тимчасовий доступ до речей та документів у кримінальних провадженнях, які підлягають оприлюдненню не раніше дня їх звернення до виконання.

Порушення правил ведення Реєстру, а також порушення права на доступ до судових рішень мають наслідком відповідальність згідно із законом.

---

⁴Рішення Вищої ради правосуддя від 14 лютого 2023 року № 45/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 8359» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/39235>).

Згідно із частиною першою статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження у разі несвоєчасного надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Запропоновані суб'єктом законодавчої ініціативи норми є актуальними і дадуть змогу забезпечити уникнення ризику притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень з незалежних від судді обставин.

Вища рада правосуддя підтримує запропоноване законопроектом № 8358 унормування в окремій статті особливостей повідомлення про ухвалення судового рішення та порядку його вручення.

Також звертаємо увагу, що в зазначеній статті доцільно передбачити положення, якими в умовах воєнного чи надзвичайного стану наділити головуєчого суддю, у разі колегіального розгляду справи, повноваженнями підписувати рішення суду в електронній та паперовій формі одноосібно, а також положеннями про те, що електронна форма рішення суду, підписана кваліфікованим електронним підписом судді (колегії суддів), не потребує паперового аналогу в разі надання згоди сторін на отримання рішення суду в електронній формі.

6.11. Проектом закону № 8358 передбачено доповнення пункту 2 частини першої статті 229 ГПК України положенням відповідно до якого зупинене судом провадження у справі у зв'язку із перебуванням сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, може бути поновлене до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, за клопотанням такої сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, про поновлення відповідного провадження.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Виконання військового обов'язку у період дії воєнного стану військовослужбовця є його безумовним обов'язком, а захист прав військовослужбовців є безумовним обов'язком Держави Україна, тому Вища рада правосуддя підтримує таку законодавчу ініціативу.

6.12. Проектом закону № 8358 також вносяться зміни до Прикінцевих положень, відповідно до яких суд може поновити відповідний процесуальний

строк як до, так і після його закінчення не тільки під час дії карантину, але і під час дії воєнного або надзвичайного стану.

Таке розширення підстав поновлення пропущених процесуальних строків, безумовно, сприятиме захисту судом порушених та охоронюваних законом прав та інтересів осіб, що відповідає положенням статті 6 Конвенції, тому Вища рада правосуддя підтримує зазначені зміни.

7. Законопроектом передбачено внесення змін до законів України «Про доступ до судових рішень», «Про Вищу раду правосуддя», зокрема: судді наділяються повноваженнями вносити до Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) усі судові рішення та окремі думки суддів, викладені у письмовій формі, дистанційно, поза межами приміщень суду, в тому числі поза робочим часом (вказане повноваження не обмежується умовами воєнного чи надзвичайного часу), за умови якщо судді буде забезпечено безпечний доступ до автоматизованої системи документообігу суду (далі – АСДС) з використанням кваліфікованого електронного підпису; Державна судова адміністрація України наділяється повноваженнями затверджувати Положення про умови та порядок дистанційного доступу суддів до автоматизованої системи документообігу суду за погодженням з Вищою радою правосуддя (нові абзаци третій, четвертий частини третьої статті 3 Закону України від 22 грудня 2005 року № 3262-IV «Про доступ до судових рішень», новий підпункт 203 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»). Конституцією України гарантовано, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється (стаття 129 Конституції України). Відповідно до статті 129¹ Конституції України суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Згідно із конституційними засадами організації державної влади в Україні Закон № 1402-VIII є спеціальним Законом України, який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Процесуальними кодексами України визначається порядок здійснення судочинства судами загальної, господарської та адміністративної юрисдикцій.

Нормами чинного процесуального законодавства (стаття 243 КАС України, стаття 259 ЦПК України, стаття 233 ГПК України) визначено, зокрема:

суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду; рішення та постанови суду приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу;

усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах;

судові рішення в електронній формі вносяться до Єдиного державного реєстру судових рішень (далі також – ЄДРСР) з використанням Єдиної судової

інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді (у разі колегіального розгляду – електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

Судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Єдиний державний реєстр судових рішень функціонує в межах ЄСІТС. Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (статті 2, 3 Закону України «Про доступ до судових рішень»).

Чинним законодавством передбачено, що суддя несе персональну відповідальність за судові рішення, які приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті. Зокрема, пунктом 2 частини першої статті 106 Закону № 1402-VIII передбачена відповідальність судді за безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до ЄДРСР. Крім того, Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Відповідно до частини першої статті 151 Закону № 1402-VIII ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, функціонування офіційного вебпорталу судової влади України, віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу забезпечуються функціоналом ЄСІТС.

Подання, пересилання, обмін документами, вчинення інших дій в електронній формі за допомогою ЄСІТС здійснюються з використанням електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до закону. Особливості використання електронного цифрового підпису в ЄСІТС визначаються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (частина третя статті 151 Закону № 1402-VIII).

Згідно із частиною сьомою статті 151 Закону № 1402-VIII за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України Вищою радою правосуддя рішенням від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21 затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

До початку функціонування підсистеми електронного документообігу у складі ЄСІТС реєстрація документів, які надходять на адресу суду (в тому числі процесуальних документів, що можуть бути предметом судового розгляду), здійснюється в АСДС відповідно до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (зі змінами), та інструкції з діловодства

(пункт 112 Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи).

Згідно з підпунктом 1.2.1 пункту 1.2 Положення про автоматизовану систему документообігу суду користувачами автоматизованої системи є суддя, помічник судді, працівник апарату суду, технічний адміністратор (на підставі наказу керівника апарату суду).

Користувачі автоматизованої системи відповідно до своїх прав вносять до бази даних автоматизованої системи передбачену цим Положенням інформацію. Використання кваліфікованого електронного підпису (далі – КЕП) уповноваженими на це користувачами автоматизованої системи здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про електронні довірчі послуги». Відмова користувача автоматизованої системи, уповноваженого на використання КЕП, від отримання та використання КЕП з будь-яких підстав не допускається (підпункти 2.1.2, 2.1.3 пункту 2.1 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, Закон України «Про електронні довірчі послуги»).

Частиною другою статті 36 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначено, що особи, винні в порушенні вимог цього Закону або нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері електронних довірчих послуг, несуть кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність згідно із законом.

Вища рада правосуддя підтримує таку законодавчу ініціативу за умови розроблення надійного технічного забезпечення, яке зможе запобігти втручанням в автоматизовану систему сторонніми особами чи несанкціонованій зміні користувача в системі. Без урахування зазначених факторів запропоновані законодавцем зміни до процесуальних кодексів у цій частині на практиці можуть мати негативні наслідки як для суддів, так і для учасників судового процесу.

Убачається також, що наділення Державної судової адміністрації України повноваженням затверджувати за погодженням із Вищою радою правосуддя окреме Положення про умови та порядок дистанційного доступу суддів до автоматизованої системи документообігу суду є недоречним, оскільки зазначене питання віднесено до предмета регулювання Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та Положення про автоматизовану систему документообігу суду.

8. Вища рада правосуддя до законопроекту № 8358 має зауваження нормотворчого характеру, оскільки переважна більшість запропонованих змін до процесуальних кодексів України є строковими, регулюють правові відносини протягом визначеного періоду та пов'язані з конкретною індивідуальною подією – воєнним станом чи надзвичайним станом, пропонується викласти такі зміни у прикінцевих і перехідних положеннях КАС України, ЦПК України, ГПК України.

Вважаємо, що запропоновані проєктом Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» зміни є необхідними для реалізації державою в умовах воєнного або надзвичайного стану свого обов'язку щодо забезпечення кожного права на судовий захист, нівелюватимуть ризики тривалого розгляду судових справ та забезпечать своєчасне вирішення судом спорів. Проте деякі положення законопроекту потребують доопрацювання з урахуванням висловлених у цьому консультативному висновку зауважень та застережень.

Вища рада правосуддя підтримує законопроект № 8358 з урахуванням запропонованих зауважень та застережень.